

Т. Пустовіт

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

ОСОБИСТІТЬ ТА ІСТОРІЯ В РОМАНІ Д. БАЛАШОВА «ВЕЛИКИЙ СТИЛ»

Постановка проблеми. Творчий доробок Д. Балашова (1927-2000) посідає особливе місце в літературному процесі ХХ ст. Ґрунтуючись на глибокому знанні російської дійсності, письменник переосмислив класичні традиції російської та світової літератури згідно з власною концепцією історії та долі народів, в основі якої – пасіонарна теорія етногенезу. Історичний матеріал та оригінальний метод його аналізу надали письменнику можливість піддати художньому аналізу сутнісні проблеми людського буття, знайти в минулому відповіді на запитання, що хвилюють сучасність. Зокрема, цикл «Государі Московські» (1975-2000), присвячений становленню та зміцненню Московського князівства, у якому новаторський підхід до художнього аналізу минулого поєднано з прагненням осмислити вічні морально-філософські проблеми та глибоким психологічним аналізом внутрішнього світу людини, дозволяє говорити про вагомий внесок Д. Балашова в розвиток історичної романістики [1].

Загальний авторський задум циклу, обумовлений потребою осмислити російську історію з точки зору пасіонарної теорії, полягає у прагненні художньо дослідити закономірності процесу утворення нації, формування національної самосвідомості, становлення державності.

Осмилення історичного процесу неминує викликає питання про роль у ньому тієї чи іншої особистості: чи визначила вона ходу історії; чи

був невідворотним саме такий перебіг подій; як би відбувалися події без того чи іншого діяча тощо. Питання про особистість в історичному процесі хвилювало мислителів в усі часи, починаючи з античності. Проблему ролі особистості в історії прагнули розв'язати філософи (Г. Гегель, Г. Плеханов, Т. Карлейль, К. Маркс, У. Джеймс, Ф. Вудс, Н. Михайловский, С. Хук, И. Пригожин, И. Стенгерс та ін.), письменники (Л. Толстой, Ю. Тинянов, О. Толстой, А. Чапигін, В. Ян, С. Скляренко, В. Шукшин, М. Сімашко, В. Пікуль та ін.), однак і на сьогодні проблема залишається далекою від кінцевого розв'язання. Дослідження Л. Грініна, який прослідкував еволюцію поглядів на роль особистості в історії [2] та проаналізував сучасні погляди на проблему [3] свідчать: на сьогодні наукова думка загалом визнає, що самі події і характер їх перебігу можуть бути результатом діяльності різноманітних груп та їх лідерів, а також можуть залежати від дій окремих людей. Тому проблема ролі особистості в історії є актуальною для кожного покоління, і її актуальність надзвичайно зростає у добу глобалізації, коли діяльність окремих особистостей здатна вплинути на увесь світ [4, с.176].

Осмислення Д. Балашовим подій історії не з погляду соціально-економічних закономірностей, а з позицій пасіонарної теорії надала автору нові можливості для художнього дослідження минулого. **Актуальність** нашого дослідження визначається відсутністю до теперішнього часу літературознавчих праць, які розглядали б систему зображально-виражальних засобів у творах Д.Балашова як спосіб художньої реалізації авторських поглядів щодо закономірностей історичного процесу [1, с. 10–13; 5, с. 3], хоча сам письменник неодноразово говорив, що методологічною основою аналізу закономірностей історії для нього стала пасіонарна теорія [6; 7].

Створена на стику гуманітарних та природничих наук, пасіонарна теорія етногенезу являє собою спробу знайти відповіді на фундаментальні

питання людського буття: чим є народ? Звідки беруться ті самі сили народні, що, пробуджуючись до звершень, змінюють хід історії? [8, с. 14]

Яким чином Д. Балашов прийшов до прийняття концепції пасіонарності, він розказав сам [9], наголосивши на тому, що не просто повірив у вчення Л. Гумільова: у процесі дослідницької діяльності у сфері фольклористики та етнографії пасіонарна теорія етногенезу стала ланкою, якої не вистачало, у низці міркувань, основною тезою, докази якої вже були самостійно ним здобуті – для тієї галузі науки, якою він займався. Захопившись історією і вивчаючи літописи, Д. Балашов дійшов висновку, що психологія людей XIV–XV століть різко відрізнялася від психології сучасної людини своєю дієвістю: якщо люди приходили до певної думки, то не сиділи й розмірковували, а одразу прагнули думку перетворити на справу. Письменник відмічає, що у цей період відбувся перехід від суспільства, яке могло тільки плакати, стогнати та розбігатися, коли наближався сильний ворог, до суспільства, яке раптом набуло хоробрості і раптом об'єдналося. «Я почав цикл своїх романів, – говорив Д. Балашов, – з початку пасіонарного підйому, що створив Московську Русь. Вийшла картина об'єднання країни, все більш крутого підйому, який в кінці XV століття увінчався створенням єдності» [9, с. 7]. До теперішнього часу Д. Балашов залишається єдиним письменником, художня концепція якого ґрунтується на пасіонарній теорії етногенезу.

Подібний погляд на історичний процес дозволив Д. Балашову повному висвітлити характер спадкоємності культур Київської та Володимиро-Суздальської (а згодом Московської) Русі. Кінець XIII–XIV ст. розглядаються не як продовження розвитку Київської Русі, а як часи остаточного її руйнування й одночасно – створення на її уламках нової культури та державності – Русі Московської. Переосмислює письменник роль монголів у процесі її історичного розвитку. Дає нову оцінку окремим історичним діячам та подіям.

Опора на пасіонарну теорію визначає головного героя циклу «Государі Московські» – російська нація у процесі формування. У понятті «народ» письменник об'єднує всі соціальні групи Русі XIV століття, які утворюють національну єдність – від селянина до князя, – простежує системні зв'язки між ними і виявляє, наскільки діяльність кожного позначається на долі нації загалом.

Головну увагу у своїх творах письменник приділяє характерам та взаєминам осіб, що проявили себе в історії. Відкинувши жорстку соціально-класову детермінованість подій, Д. Балашов різко посилює та драматизує психологічні й морально-філософські аспекти історії. Проблема людини розв'язується як проблема моральної особистості, що реалізує себе у конкретних стосунках з іншими особистостями, у конкретному соціально-історичному бутті. Фактичний матеріал слугує основою для аналізу причинно-наслідкових відношень в історичному процесі.

Проблема міри впливу особистості на історію художньо досліджується письменником протягом усього циклу «Государі Московські», кожен з романів відкриває новий її аспект. Однак у межах статті ми зупинимося на найбільш цікавому, з такого погляду, романі «Великий стіл» (1979), у якому знайшла відображення гіпотеза Д.Балашова про альтернативний «тверський варіант» російської державності, згідно з якою центром об'єднання руських земель могла стати не Москва, а Твер.

Метою статті є виявлення своєрідності художньої інтерпретації питання про роль особистості в історії у романі Д. Балашова «Великий стіл».

Виклад основного матеріалу. У центрі уваги письменника в романі «Великий стіл» питання: яким чином маленькій незначній Москві вдалося здолати найсильніше руське князівство XIV-го століття?

Вирішуючи, кому бути великим князем, «земля» (тобто всі суспільні стани Русі [1, с.28, с.132]) вперше була одностайною: «... *самым*

достойным, единственным и бесспорным великим князем должен был стать Михайло Ярославич Тверской» [10, с.12]. Не погодилася тільки одна людина – князь Юрій Московський. Саме тут – зав'язка конфлікту: Юрій протиставив волі «землі» свою особисту волю, і нестримне прагнення Юрія стати великим князем визначило «грозивий характер» подій у наступні роки.

В описуваний період Москва за політичною вагою не могла рівнятися із Твер'ю, яку з великою симпатією змальовує автор, порівнюючи з іншими містами Володимирської Русі. В уста переяславського князя вкладає письменник гіпотезу про можливість формування руської держави, центром якої стала б Твер: *«Получив Переяславль, а затем великое княжение, Михаил сядет в Новгороде Великом и соберет в свои руки всю страну... Оттуда, с верховьев Волги, пойдет и должна пойти Новая, Великая Русь!..»* [11; 581]. І продовжує згодом в авторському відступі: *«Что было бы, не начни Юрий Московский борьбы противу Твери? Как повернулась бы тогда судьба страны?.. Утвердилась бы торговая и книжная Тверь, самой природой (перекресток волынского, смоленского и новгородского торговых путей) поставленная быть столицей новой Руси. Укрепилась бы одна династия, а значит, на столетие раньше страна пришла бы к непрерывной и твердой государственной власти, к просвещению... Литва не получила бы Смоленска, и, как знать, возможно, не пала бы тогда и Галицко-Волынская Русь!.. А может и то, что повела бы Тверь русские полки полувеком раньше на поле Куликово...»* [10, с.27]. Однак велична Твер не стала центром Нової Русі, а перетворилася на обпалені руїни. Тверські князі, справжні руські витязі – Михайло, його сини (Дмитро Грізні Очі та Олександр), онук Федір – через інтриги московських князів Юрія та Івана Калити були закатовані в Орді.

Досліджуючи взаємозв'язок діяльності окремої людини та історії народу і використавши для цього історичний конфлікт «Твер або Москва»,

Д. Балашов створює яскраві образи князів-антагоністів – Михайла Тверського і Юрія Московського: два типи давньоруських правителів, два людських характери. Якщо Михайло *«достойный князь, лучшего не сыскать, пожалуй, ныне в Русской земле!»* [10, с.19], то Юрій *«излиха зол, жаден»*, *«не ведал он ни совести, ни стыда»* [10, с.18]. Митрополит побачив у ньому тільки *«алчбу и неистовое...стремление к удаче»*. *«Да верит ли он в Бога? ...Нет для него закона, нет!»* [10, с.33–34].

Автор неприховано милується тверським князем, його синами і навіть далекими нащадками: *«все они были красавцы, тверские князья, и даже много после, и через полтора-два столетия не исчезли в тверском княжеском роду эта величавая стать и открытые породистые лица, ... не исчезли ни смелость, ни удасть, и даже ратный талант нередко являлся в их потомках – только судьбою обделил их Господь...»* [10, с.406]. Мотив приреченості, рокової долі, обумовленої невідповідністю людського характеру історичному моменту, пронизує весь роман, надаючи йому трагедійного звучання.

Михайла Тверського люблять усі (за винятком кількох бояр-зрадників, що переметнулися до Юрія, відчувши зміцнення його позицій). Юрія не любить ніхто. Його бояться (*«в нем порой шевелилось что-то страшное»*), його зневажають навіть рідні брати: *«Александр не скрывал растущего презрения к старшему брату»* [10, с.118].

Михайло – талановитий полководець. Неодноразово він вщент розбивав військо московського князя. Юрій – боягуз, що воює чужими руками. Заради влади він здатний на будь-який злочин. Юрій – пасіонарій-руйнівник, найнебезпечніша людина для Русі, оскільки за ним – сила такого ж за сутністю ординського хана Узбека.

У потрактуванні Д. Балашова, людяність Михайла Тверського, його моральна досконалість не відповідали історичній ситуації. У період розбрату, татарського свавілля князь був приречений. Письменник у внутрішніх монологів, використовуючи невластно-пряме мовлення,

визначає міру «провини» Михайла у лихах, що його спіткали: *«Ты сам виноват, виноват в силе и славе твоей. Виноват в том, что хочешь собрать Русь в единый кулак, а она того не хочет и разбредается на уделы»* [10, с.173]. *«Или он обогнал время свое и помыслил строить Русь в пору распада и тленья?»* А якщо не встоїть Русь, яку роздирають удільні князі? Загинуть тоді князі, *«падут храмы, и сам язык русский исчезнет в волнах чужих наречий, и сама память изгладится о племени, некогда сильном и сотрясавшем землю...»*. Тому *«должен кто-то стать вопреки тому и в нынешнюю глухую годину! Стать, и нести крест, и бороться, и вершить подвиги, даже зная, что обречен временем и годиною своей!»* [10, с.223]. Тут особливо виразно звучить мотив жертвності, трагічної приреченості князя.

Проти князя-вигяця, дбайливого господаря, патріота, який безперервно турбується про зміцнення Руської землі, ополчилися інші князі, відчувши силу Юрія, що заручився підтримкою ординського хана. Михайло переміг московсько-татарське військо в одній локальній битві, однак протистояти всій силі Орди самотужки Твер не могла, а руські князі ще надто боялися кожен за себе, були нездатні відкрито згуртуватися навколо доблесного вождя, яким був тверський князь. Д. Балашов знаходить у подіях минулого підтвердження одного з положень пасіонарної теорії, що пов'язує розвиток історії з мораллю, взаємообумовленість суспільного та особистого: у міжособних конфліктах народів, найчастіше гинуть кращі, вірні переконанням, ті, *«для кого честь и заветы старины отнюдь не звук пустой, а значат больше собственной жизни, и выживают предатели, перебежчики, ренегаты, способные стать под любое знамя, лишь бы сохранить себя да еще нажиться на чужой беде»* [10, с.268].

Образ Михайла Тверського побудовано на основі конфлікту «людина і доля». Ці два поняття набувають у романі цілком визначеного морального змісту. Конфлікт вибудовується як зіткнення фатального ходу

долі та життя людини. У Д. Балашова категорія «долі» осмислюється глибоко історично: етапи етногенезу визначають і характер перебігу історичних подій, і можливості історичних діячів з різними моральними настановами. У цьому суть образу Михайла Тверського: драматичний супротив особистості ворожим обставинам, що породжені історичним моментом. Доля Михайла, її жертвний характер визначається високими моральними якостями тверського князя, що унеможлиблюють для нього здійснення вчинків, несумісних із загальнолюдською мораллю.

У критиці висловлювалася думка, що Д. Балашов, художньо втілюючи «тверську гіпотезу», надмірно ідеалізує Михайла Тверського і невинувато принижує Юрія Московського. Зокрема, В. Юдін вважає, що концепція «тверського варіанту» російської державності не відповідає реальному перебігу історичних подій і суперечить правді життя, оскільки історично виправданою виявилася саме політика московських князів [12, с.154]. Безумовно, беручи до уваги історичні реалії, можна з легкістю відкидати «тверський варіант»: Москва, а не Твер стала збирачем руських земель і центром держави, що склалася згодом. Однак на світанку російської державності все дійсно могло скластися інакше. Так вважає і С. Шуртаков, зауважуючи: зараз дійсно майже неможливо уявити, що столицею Русі могла бути не Москва, але на початку XIV століття навіть маловідомий у наш час Городець на Волзі мало не став стоїчним містом Русі [13, с.206].

З впевненістю можна сказати, що перед нами не суб'єктивна, невинувато ідеалізація однієї історичної постаті й приниження іншої – письменник створює не історичні портрети, а концептуально обумовлені художні образи, покликані втілити авторську відповідь на одне з головних запитань роману: чому не реалізувався «тверський варіант» російської державності, зважаючи на значні переваги Твері перед Москвою?

Як ми бачили, однією з визначальних причин загибелі тверських князів Д. Балашов вважає невідповідність їх високих моральних якостей

(«*Не были они рабами, на горе себе, и прикинуться рабами не могли*») стану Русі на початковому етапі етногенезу. «Тверський варіант» був би можливий за тієї умови, що правителі Твері були б так само позбавлені моралі, як і московські. Епілог роману «Великий стіл» являє собою молитву Івана Калити, наступника Юрія, у якій князь дає собі нещадну характеристику («*смраден я и жесток, и черств душою, и жаден, и алчуц, и нет во мне нужной любви к ближнему моему! Земля страждет от дурноты моея!*») [10, с. 444]), розуміючи, однак, що саме завдяки цим якостям він може зробити те, чого не змогли б «*по величеству души своея*» шляхетні тверські князі, – «*совокупить землю*» [14].

Морально-етичні аспекти розв'язання проблеми ролі окремої особистості в історичному процесі у Д.Балашова пов'язана з мотивом вибору. З вибором у свою чергу пов'язана категорія сумління, наявність або відсутність якого визначає і сам вибір, і усвідомлення його наслідків, що вводить мотиви відповідальності й відплати.

У романі «Великий стіл» єдиний, кого не турбує проблема вибору, це Юрій Московський, який діє «*безоглядно, без терзаний и дум, с одною неистовою жаждой успеха...*» [10, с.26].

Більшість же героїв Д. Балашова проходять випробування вибором неодноразово. Нелегким є вибір московського тисяцького Протасія, від якого залежить, чи виступить Юрій проти Михайла Тверського. Завадити Юрію – поставити під удар усе зроблене князем Данилом; підтримати Юрія – піти проти права і правди, зрадивши пам'ять покійного князя. Тисяцький свідомо робить вибір, який сприймає як гріховний, – підтримує Юрія: «*И едва не заплакал Протасий, сломленный тяжестью, обрушившейся на него, ... тщетно замаливая непростимый грех свой, ибо дела и скорби жизни сей предпочел он сейчас уладам жизни вечной, волю поставил выше правды и должен был получить воздаяние за то, рано или поздно, сам или в потомках своих*» [10, с.20]. Тому загибель старшого сина

Протасій сприймає, як відплату: «...не удивился... Вот она отплата за его грех!» [10, с.208].

Перед вибором постають і вигадані персонажі. Від вибору селянина Степана залежить, здавалося б, тільки його власне життя: возити встановлену данину монастирському келарю чи боярину? Однак у масштабах князівства від сукупного вибору таких, як Степан, залежить сила бояр та князів. Дружинник Мішук, що служить у Протасія, вирішує для себе етичне питання: що робити служивій людині, «коли найбільший бесчестен»? [10, с.115]. Вирішує він також: «что есть жизнь и что в ней важнее всего» – матеріальне (добро, зажиток) або духовне? І висновок, що найважливішим є не добро, не зажиток, а «...может, лишь доброта и жалость, любовь матерня, а о брennom не стоит излиха себя и заботить!» [10, с.216], стане першим кроком на шляху, який приведе Мішука в кінці життя у монастир для духовного подвигу.

Духовний шлях свідомо обирає й п'ятнадцятирічний Єлевферій, майбутній руський митрополит Олексій, від якого у свій час буде залежати доля Московської Русі. Як передбачення звучать його слова: «Я не от мира бегу, отец, и меч не отрунул от себя, но пусть будет отныне меч мой – меч духовный... В вере – правда!» [10, с.292].

Перед життєво важливим для Русі вибором стоїть ординський хан Тохта. Навіть перед двома «виборами». Один стосується Михайла Тверського та Юрія Московського: кого зробити великим князем руського улуса? Другий – питання віри: яку віру прийняти Орді – мусульманство чи християнство [10, с.92]. Вибір характеризує самого Тохту, шляхетного нащадка степових батирів: «все-таки урусутский бог был чем-то ближе, точно так, как князь Михаил был чем-то ближе, чем тот, другой, Гюргий, который раздает дары без счета и льстит всем и каждому» [10, с.92]. Всупереч ординській політиці Тохта віддає велике князівство політично сильнішому князю: «...Пусть урусуты возьмут себе коназа Михаила. Сильный поможет в борьбе! В конце концов, даже для того, чтобы

получать серебро, нужна твердая власть в Русском улусе!». Хоча хан добре розуміє, що сильний ніколи не буде рабом: *«С сильным можно дружить и нельзя повелевать ему...»* [10, с.93].

Узагальнюючи різноманітні «вибори», автор разом з ченцем Олексієм приходять до головного висновку: *«Раз возможно нам творить добро или зло, стало, возможен и выбор пути доброго или злого»* [10, с.350].

Про значення вибору кожної людини для історії письменник говорить прямо у публіцистичному відступі: *«История не знает проверки событий своих, и мы, потомки, нередко одну из многих возможностей, случайную и не всегда лучшую, принимаем за необходимость, за единственное, неизбежное решение. А в истории, как и в жизни, ошибаются очень часто! И за ошибки платят головой, иногда целые народы, и уже нет пути назад, нельзя повторить прошедшее»* [10, с.28]. Протягом всього циклу звучить думка письменника, що від рішень тих, хто живе зараз, залежить доля їхніх дітей та всього народу, і не можна забувати, вивчаючи історію, що все могло скластися інакше: *«История – это наша жизнь, и делаем ее мы. Все скопом, соборно. Всем народом творим, и каждый в особину тоже, всею жизнью своей, постоянно и незаметно. Но бывает также у каждого и свой час выбора пути, от коего потом будут зависеть и его судьба малая, и большая судьба России»* [10, с.28].

Висловлена прямо авторська ідея є втіленою у художньому полотні оповіді, читач стає свідком того, як «вибори» героїв письменника (й історичних, і вигаданих), накладаючись один на одний, взаємодіючи один з одним, визначають долю країни.

Висновки. Отже, у романі «Великий стіл» на основі історичних подій часів боротьби Москви з Твер'ю за велике володимирське княжіння Д. Балашов розглядає морально-етичні аспекти проблеми влади, розв'язуючи питання щодо ролі окремої особистості в історичному

процесі, відповідальності особистості перед суспільством і суспільства перед особистістю, народом перед владою і влади перед народом. Письменник тонко розкриває складність співвідношення особистих прагнень індивіда та загальних тенденцій історичного розвитку.

Приділяючи головну увагу образам правителів, письменник жодною мірою не абсолютизує роль окремої особистості в історії, показуючи, що об'єктивно результативність політики правителів обумовлена мірою її відповідності загальнонаціональним настроям та інтересам.

Література:

1. Пустовіт Т.М. Методологічна основа художнього аналізу історичного процесу в творах Д. Балашова: Монографія / Т.М. Пустовіт. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 157 с.
2. Гринин. Л.Е. Личность в истории: эволюция взглядов / Л.Е. Гринин // История и современность. – 2010. – №2. – С. 3–44.
3. Гринин. Л.Е. Личность в истории: современные подходы / Л.Е. Гринин // История и современность. – 2011. – №1. – С. 3–40.
4. Гринин. Л.Е. Роль личности в истории: история и теория вопроса : / Л.Е. Гринин // Философия и общество. – 2011. – № 4. – С. 175–193.
5. Меркушов С.Ф. Серия романов Д.М. Балашова "Государи московские" как цикл // Автореферат дис. ... к-та филол. наук / С.Ф. Меркушов. – Тверь, 2008. – 42 с.
6. Балашов Д.М. Народ должен знать свою историю: Беседа с писателем / Записал Р. Дериглазов) / Д. М. Балашов // Слово. – 1991. – № 11. – С. 7–12.
7. Балашов Д.М. Россия на рубеже третьего тысячелетия (вступительная статья С. Панкратова) / Д.М. Балашов // Наш современник. – 2000. – № 12. – С. 124–153.
8. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли / Л.Н. Гумилев. – М. : Эксмо, 2007. – 660 с.

9. В какое время мы живем: интервью с Л. Гумилевым и Д. Балашовым (записала Л. Антипова) // Согласие. – 1990. – № 1. – С. 3–19.
10. Балашов Д.М. Собрание сочинений: В 6-ти т. / Д.М. Балашов. – М. : Художественная литература, 1991. – Т. 2: Великий стол. – 445 с.
11. Балашов Д.М. Собрание сочинений: В 6-ти т. / Д.М. Балашов. – М. : Художественная литература, 1991. –Т. 1: Младший сын. – 622 с.
12. Юдин В.А. Человек. История. Память / В.А. Юдин. – М. : Современник, 1990. – 253 с.
13. Шуртаков С. Воссоздание истории / С. Шуртаков // Москва. – 1980. – № 3. – С. 203–206 с.
14. Пустовит Т.Н. Концептуальный характер образа государственного деятеля русского средневековья в романе Д. Балашова «Бремя власти» / Т.Н. Пустовит // Південний архів: збірник наукових праць. Філологічні науки. – Вип.51. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2012. – С.93-98.

Анотація

Т. ПУСТОВІТ. ОСОБИСТІТЬ ТА ІСТОРІЯ В РОМАНІ Д. БАЛАШОВА «ВЕЛИКИЙ СТІЛ»

У статті розглядається своєрідність художньої інтерпретації питання про роль особистості в історії у романі Д. Балашова «Великий стіл». Показано, що осмислення закономірностей історичного процесу з позицій пасіонарної теорії етногенезу надало автору нові можливості для художнього аналізу минулого. Виявлено, що письменник не абсолютизує роль окремої особистості в історії, показуючи обумовленість результативності політики правителів мірою її відповідності загальнонаціональним настроям та інтересам.

Ключові слова: історичний роман, пасіонарна теорія, художній аналіз, історичний процес, особистість.

Аннотация

Т. ПУСТОВИТ. ЛИЧНОСТЬ И ИСТОРИЯ В РОМАНЕ

Д. БАЛАШОВА «ВЕЛИКИЙ СТОЛ»

В статье рассматривается своеобразие художественной интерпретации вопроса о роли личности в истории в романе Д.Балашова «Великий стол». Показано, что осмысление закономерностей исторического процесса с позиций пассионарной теории этногенеза предоставило автору новые возможности для художественного анализа прошлого. Выявлено, что писатель не абсолютизирует роль отдельной личности в истории, показывая обусловленность результативности политики правителей мерой ее соответствия общенациональным настроениям и интересам.

Ключевые слова: исторический роман, пассионарная теория, художественный анализ, исторический процесс, личность.

Summary

T. PUSTOVIT. PERSONALITY AND HISTORY IN THE D. BALASHOV'S NOVEL "THE GREAT THRONE"

The article deals with the peculiarity of the artistic interpretation of the question of the role of the individual in history in D. Balashov's novel "The Great Throne". It is shown that the research of the laws of the historical process from the standpoint of the passionary theory of ethnogenesis gave to the author new possibilities for the artistic analysis of the past. It is revealed that the writer does not absolve the role of the individual in history and shows the conditionality of the effectiveness of the policy of the rulers to the extent of its compliance with national moods and interests.

Key words: historical novel, passionary theory, artistic analysis, historical process, personality.